

Tarentumi symposion-figurák

Taras (latin nevén Tarentum, a mai Taranto) városát spártai telepesek alapították a Kr. e. 8. század végén (a hagyomány szerint Kr. e. 706-ban) Dél-Itália legjobb kikötőhelyén, a Tarentumi-öböl keleti oldalán. Az első görög betelepülők egy keskeny földnyelven építették ki a legkorábbi városmagot, amely a település vallási és politikai központja (akropolisz) maradt azután is, hogy a későbbi nemzedékek egyre nagyobb területet laktak be a környező szárazföldön. A Kr. e. 5. században épült falak által határolt ókori város már alig volt kisebb a mai, főleg a 20. században beépült modern Taranto területénél. A 19. század vége óta hatalmas mennyiségben előkerülő ókori leletanyag tanúsága szerint ezen a területen a lakóépületek mellett több szentély is állt, és a lakónegyed szélén, de még a klasszikus kori városfalakon belül fejlődött ki a temetőterület, a nekropolisz is. Ez a jelenség majdnem egyedülálló a görög világban, ahol az élők és a holtak városának elkülönítése általános szabály volt; ezzel a különös tarentumi gyakorlattal szinte csak az alapító város, Spárta szerkezete állítható párhuzamba.

A mai Taranto területén előkerült számtalan antik emlék között különleges és világszerte jól ismert csoportot alkotnak a fogadalmi terrakotta-szobrocskák és -reliefek. Ezen belül is jellegzetes helyi műfaj a symposion-kompozícióké, amelyek elsősorban a belső öböl partján fekvő szentélykörzetből (Fondo Giovinazzi), valamint a nekropoliszban elszórt, számtalan fogadalmi lerakatból származnak. A kompozíció magva egy lakoma (symposion) résztvevőjét ábrázolja: jellegzetes tartásban, bal könyökére támaszkodva heverő férfialak, egyik vagy mindkét kezében a lakoma kellékeivel (ivóedényekkel, néha lanttal, ritkábban tojással). A lakomázó férfialak fejét majdnem mindig gazdagon díszített koszorú övezi, ezáltal az ábrázolt lakoma kiemelkedik a hétköznapi események sorából. A lakomázó férfialakok mellett a fogadalmi leletgyűttesekben hozzájuk sokban hasonlító, ülő nőalakok is voltak. Későbbi kompozíciókon a két alak össze is kapcsolódott: terrakotta-reliefek egy csoportja lakomázó férfi, a lábánál a heverő (kliné) szélén ülő nő és kettejük által közrefogott kisgyermek

Tarentumi symposion-kompozíció töredéke: a hátán lakomázót vivő kentaur részlete, Kr. e. 4. század (Budapest, Szépművészeti Múzeum, Mátyus László felvétele)

Tarentumi symposion-kompozíció: lakomázó ifjú kentaur hátán, Kr. e. 4. század (Taranto, Museo Archeologico Nazionale)

együttesét ábrázolja. Megint más kompozíciók a háttérben megjelenített lófejekkel, vagy a kliné mellett (előtt) ábrázolt, megrakott asztallal és kis pohárnok-alakkal egészülnek ki. A tarentumi symposion-kompozíciók egy sajátos csoportjában a lakomázó férfi kliné helyett valamilyen élőlény – például kos, ló, kakas, vagy fantasztikus lény – hátán fekszik, a szokásos tartásban. Ennek a csoportnak egy különösen jól sikerült, késő klasszikus kori típusát, a lantot fogó, szatír-szerű vonásokkal megmintázott kentaur hátán „utazó” symposiastés ábrázolását mutatjuk be itt egy töredékes példány segítségével.

A leletek tanúsága szerint a tarentumi agyagművesek több mint két évszázadon keresztül (a Kr. e. 6. század második felétől a Kr. e. 4. század végéig) gyártották ezeket a fogadalmi terrakottákat, a felsorolt variációkon túl semmit sem változtatva kompozíciójukon, amelyet főbb vonásaiban nyilván a kultusz határozott meg, amelynek ezek a tárgyak a kellékei voltak. A lényegében változatlan szkhémán belül azonban a mintázó mesterek látványos kreativitással formálták mindig újra az alakokat és kellékeiket, különös tekintettel az arc stílizációjára. A több ezer teljes és töredékes symposion-terrakotta stílusváltozatai jól mutatják, ahogy az egymás után jövő nemzedékek időről időre megújították a figurák stílusát, igazodva – valószínűleg nem is túl nagy fáziskéséssel – az „anyaországi” görög polisok művészetének újabb fejleményeihez. A tarentumi symposiastés-figurák stílusváltozatai azonban messze nem csupán korszakváltásokat jeleznek: a több száz ismert típust szemlélve jól látható, hogy egy-egy korszakban is számos különböző stílusváltozat élt egymás mellett, amelyek a mintázó mesterek különféle hagyományokhoz kötődő képzettségéről, illetve eltérő alkotói egyéniségéről tanúskodnak. A korábbi feltevésekkel szemben valószínű, hogy a symposion-figura ábrázolási típusa Tarentumban közvetlenül nem a keleti görög („ióniai”) szobrászati minták, hanem a spártai művészet hatására alakult ki a 6. század közepén vagy nem sokkal azután, s első mintái a spártai fektealagos vázafestészet lakomábrázolásai lehettek. Nem sokkal később aztán a késő archaikus kor jellemző tendenciájának megfelelően a tarentumi műhelyekben is ión és attikai minták hatását tükröző típusok születtek. A klasszikus korban több nagy művészegyeniség stílusának hatása érezhető ezeken a „tengeren túli” kisplasztikai alkotásokon, miközben a sebesen átalakuló művészeti ízlés új formát adott a figurákat keretező fejdíszeknek, drapériáknak és egyéb kellékeknek is. A tarentumi symposion-figurák Kr. e. 4. századi repertoárjában különleges formagazdagságot, olykor virtuóz megoldásokat találunk, az arcok némelyike hűen tükrözi a kor nagyszobrászatának ízlését, mások egészen egyéni, mint a kiállított darabok közül a T.185 számú fej, amelynek láttán érthetővé válik, hogy többen a késő klasszikus kori tarentumi symposion-figurák „portrészerségéről” beszéltek.

A végső soron közel-keleti eredetű ikonográfiai típust, a fekvő lakomázó alak vagy alakok ábrázolását a görög művészetben az archaikus kortól kezdve többféle összefüggésben, változó jelentéstartalommal használták fel. A tarentumi terrakottafigurák pontos értelmezése több mint egy évszázada, a leletcsoport ismertté válása óta sokat vitatott kérdés. Az egyetlen biztos támpont ebben az esetben a figurák rendeltetése: ma már biztosan tudható, hogy a symposion-kompozíciók fogadalmi ajándékkul készültek egy olyan kultusz számára, amelynek központja a városban a Fondo Giovinazzi szentélykörzete volt, de amelyet minden valószínűség szerint legalább részben a nek-

Tarentumi symposion-figura feje, Kr. e. 4. század (Budapest, Szépművészeti Múzeum, Mátyus László felvétele)

ropolis területén is gyakoroltak. A kultusz tartalma és jelentése az évszázadok során módosulhatott, okkal feltételezhetjük azonban, hogy lényegét tekintve változatlanul folytatódott a 4. század végéig. A symposion-terrakották kapcsolata a nekropolisszal a számos javasolt interpretáció közül azokat erősíti, amelyek a túlvilággal, az életből a halálba való átmenet gondolatával hozzák összefüggésbe az ábrázolást. Régi kérdés azonban, hogy a lakománál heverő, ünnepi fejdíszrel ékesített férfialak a helyi közösség által tisztelt héróst (hérosokat), a túlvilági létbe átköltözve hērōsszá emelkedő halandó embert, vagy a túlvilág urát, a Hádésszal azonosított Dionysost ábrázolja-e. Ezt a kérdést minden bizonnyal a kultusz eredetének és tartalmának pontosabb megismerése tisztázhatja, meg kell jegyezni azonban, hogy a három kategória között nem mindig húzódik éles határ, és az egyelőre ismeretlen tarentumi kultusz lényege talán éppen az emberi és emberen túli létmód közti lehetséges átmenet gondolata volt. A hetvenes években felmerült, majd feledésbe ment egyik értelmezés az orphikus vallási mozgalommal és annak beavatási szertartásaival hozta összefüggésbe a tarentumi symposion-figurák kultuszát; ma néhány újabb megfigyelés arra ösztönöz, hogy újra foglalkozzunk ezzel a gondolattal.

A leletcsoport 1879 óta ezrével előkerülő példányai a 19. század végén és a 20. század elején Európa és Észak-Amerika számos antik művészeti gyűjteményébe eljutottak. A Szépművészeti Múzeum Antik Gyűjteménye körülbelül 70 ide tartozó (zömmel P. Arndt 1914-ben megvásárolt gyűjteményéből származó) töredéket őriz, amelyek közül néhány válogatott, korábban kiállításon még be nem mutatott darabot láthatott ezúttal a közönség.

Bencze Ágnes

Az évszak műtárgya – 2006. ősz
Tarentumi symposion-figurák
Szépművészeti Múzeum – Előcsarnok
2006. szeptember 5. – november 26.